

METAMORFOSE.

Bion: "Tanker finder tænker".

Kort tid efter jul blev jeg spurgt om jeg ville holde et oplæg i anledning af Laurits 80 årsdag. Jeg havde lige modtaget en bog fra Karnac et par måneder forsinket der hed "Psykens metamorfose i psykoanalysen og i det klassiske Grækenlands tænkning".

Metamorfose betyder egt. på den anden side af formdannelser. Det er altså "før-noget". Det er skabelsens rum. Kreativitetens. Tærsklen mellem ingenting og noget. Måske er det vejen ind i symbiose eller ud ad den.

Jeg tænkte også at jeg havde lært Laurits at kende vel for knap 60 år siden. Vi er begge blevet 80 og hvad kan være mere relevant for en 80-årig at forholde sig til end psykens metamorfose. Psyken forstået som individuel og som kollektiv, som bevidst og ubevidst. Det er en voldsom stor virkelighed at skulle forholde sig til. Der er til med i spørgsmålet både et var, er og bliver; et førtidigt, nutidigt og fremtidigt. Og så alt det, der er "meta" altså på den anden side og hverken før eller efter. Det der "nu", som der synges om, som vi aldrig blivende er i, men gerne vil være i hele tiden.

Den morgen jeg læste opfordringen i min sms, tænkte jeg på hvordan psyken forvandles fra baby til olding og fra tidernes morgen til nu? Gør den overhovedet det? Er det bare vores kortlægninger af den der skifter, så psyken er konstant? Hvordan er sammenhæng mellem kortet og verden/psyken? Er psykoanalysens opgave en kortlægning eller en forandring af den?

Jeg tænkte, at der var en slags synkronicitet mellem modtagelsen af den bog og forespørgslen om et oplæg. Bogen gav mig et facit så jeg bare lige kunne reproducere dens konklusioner og så havde mit oplæg fiks og færdigt til servering og i tilgift svar på hvem den/de 80-årige var blevet og hvordan.

Så jeg sagde ja til opfordringen! Helt så enkelt blev det ikke! Naiv og lidt grandios har jeg altid været. Men bedre lidt dumstædigt at fastholde forsøget! End æreløst at kaste håndklædet i ringen.

*

Det ene generelle overordnede syn i min fremstilling er, at jeg ser myter, dramaer, poesi, psykoanalytisk teori som en slags kortlægnings forsøg af psyken. En sprogliggørelsen eller en formdannelse. Noget vi skaber, genskaber og omskaber. Der er tale om en slags kartografi. Som gammel sømand er en af de få ting jeg ved med sikkerhed, at søkort ikke er søens virkelighed og forståelse af dem giver ikke i sig selv myndighed til at føre skib. Desuden er skipperes og kartografers myndighed og forståelse altid til fri og fordomsfri diskussion, når skibet er forløjet eller vinden løjet af.

Det andet generelle overordnede syn er, at i duale-, grænse- eller tærskel erfaringer, er metamorfose. Bion taler om katastrofer. Når mennesker oplever sig som intime, grænseløs, flydende, gennemsigtige, blinkende, emotionelle, kaotiske, intuitive

overskrides fortidige, nutidige og fremtidige grænser. Her er vi i live – ofte bare for et øjeblik. Her er vi på grænsen, ikke over den, ikke før den. Her er kreativitet og liv. Her kan vi få en følelse af at se om bag sløret og ind i egt. væren. Her bevæges psyken, her forandres den.

Min første tærskel erfaring illustrerede zen lærernes påstand om at kun gennem stokkeslag flytter vi os. Jeg dumpede til første del i historie og blev klar over, at det var nødvendigt med disciplin i form af regelmæssigt arbejde med at læse og skrive. Desuden måtte jeg lære at tænke så jeg begyndte at læse filosofi. Begge dele var helt nye for den unge mand. Laurits mødte jeg på afstand. Jeg oplevede ham som en sproglig jonglør, med en sværm at lyttere omkring sig og fuldt ud beherskende den rationelle diskurs imponerende leg med viden og uvidenhed. Filosofi blev en tærskel jeg følte mig hjemme på men holdt ofte lidt dumklodset knap balancen. Uden rigtigt at opdage det flyttede jeg mig fra at se svar, viden, kritisk fremstilling som det meningsfulde, til at finde ”logos” i spørgsmål, åbenhed, det gådefulde. Jeg er ikke helt sikker på at jeg er kommet videre! Meget senere havde jeg lignende katastrofe-erfaringer, da jeg blev nægtet optagelse på den psykoanalytiske træning i København fordi jeg ikke var cand.psych. Og da jeg blev smidt ud af en jungiansk uddannelse i København, jeg selv havde været med til at skabe grundlaget for. Tærskelvogternes argumentation var begge gange volapyk for mig.

Min anden tærskel erfaring fik jeg netop i forbindelse med mit filosofistudie. Jeg var i gang med ”Kritik der reinen vernunft”. Jeg forstod simpelt hen ikke hvad ren fornuft og *ding an sich* var! Jeg sad ved mit skrivebord. Jeg blev pludselig så rasende, at jeg smed bogen fra mig mod væggen. Jeg fik et chok. Og lige pludselig gik det op for mig, at det rene lå mellem det emotionelle udbrud og kategorierne/begreberne. Det rene lå et sted der var udenfor, ovenover, rummende, mellem før og efter, u håndgribelig og dog en betingelse for alt der kunne gribes. Den rene fornuft er gådefuldt ubeskrivelig dengang og nu. Ligesom ”er”; som Zoé og forskellig fra Bios; liv og det levende. Udenfor tid og sted.

Denne slags tærskelvirkelighed sprogliggør Heraklit med udsagnet om at vi ikke fatter sjælens grænseløshed selvom vi rejste på alle dens stier og veje. Så dyb er dens logos. Denne logos er uforståelig for os før vi har hørt om den såvel som efter vi har mødt den. Vi møder her tærsklen. Vi indser, at mening/logos er der uden at være der. Så snart vi har fået tag på meningen er det som den svinder mellem vores fingre; hvor kom den fra? Hvor går den hen? men vi føler os i live; som når vi hører et zen koan som det hvor fingeren peger mod månen. Vores nysgerrighed skærpes, vækkes; vores energiniveau stiger. Vi bliver nysgerrige, begærlige, levende. Men vi bader aldrig i samme flod to gange.

I begyndelsen – siger Johannes - var ordet (logos) og ordet var hos gud og bliver til lys og så til det kød, der er mellem os. Logos er lys, vand og ånd og derfor uerkendelig. Også Johannes taler i evangeliet om tærsklen. Den der medfører liv, vitalitet og en fornemmelse af det hellige. Det er i ”logos” Adam kender Eva så hun bliver frugtsommelig. Heri ligger det hellige

Psyken metamorfose findes i det enkelte menneskes liv og også i den samfundsmæssige virkelighed som besjæler os enkeltindivider på godt og ondt. Men tærsklen bevogtes af en benhård Skt. Peter og opleves kun i glimt. Det kræver hårdt arbejde at opdage, hvis og når vi har overskredet en tærskel og er på vej med en psyke vi

knap kender til et sted vi slet ikke kende; lige så lidt, som vi knap kendte den psyke vi forlod.

*

Og måske er vi på livets rejse egentlig altid i den samme psyke, men opdager blot flige af dens mangfoldighed.

I oldtidens Grækenland var man optaget af denne tærskel. Når de Homeriske digte reciteres af omrejsende skjalde forholdt man sig til forandringens og menings-/meningsløshedens gåder og i den måde, man beskrev dem, viste man sin måde at forstå verden på; de omrejsende skjalde viste en bevidsthed. I dagens politiske virkelighed synger vi ikke om krigen i Ukraine ud fra en forståelse af, at Putin er blevet berøvet sin elskede, sin "Helena"; vi tænker ikke på, at det raseri der styrer deltagelse i kampene, er én krigers afmægtighed ved tabet af en elsket Briseis. Vi beskriver ikke vores uendelige rejse ud i virkeligheden, vores Odysse, som styret af kvinder, som enten fængsler os eller drager os, eller begge dele på hver sin måde som den væne Calypso, den jomfruelige Nausika og den stolte og trofaste Penelope. Vi drives kun sjældent af vores nysgerrighed eller Afrodites tyranni; oftere af grådighed og følelsen af nødvendighed. Det er ikke Ifigenia som hærlederen ofrer for at få Leopold kampvogne etc. til fronten; det er befolkningernes trivsel. Vi har nok blik for soldaternes og familiernes lidelser, men vi ser dem ikke som respekifulde måder at erhverve sig hæder og et værdigt evigt liv. De lider for penge, frihed og kontrol – oftest med en falsk bevidsthed for det er især eliten/kongerne, der har gavn af kampene. Hos os er døtrene, mødrene, tab og kærlighed, frihedslængsel ikke med i årsagsforklaringer. Vores bevidsthed fungerer gennem parametre som profit, herredømme og kontrol, sikkerhed, lidelse og underkastelse, konkurrence/kastration.

*

I min voksenalder er det i stigende grad blevet en dagsorden, at mange af disse genvordigheder skyldes patriarkatet og at dets magt må brydes. Sjælen, tænkningen, bevidstheden er patriarkalsk og dets dominans er roden til alt ondt. Løsningen ses af mange som at skubbe på en udvikling, hvor kvinder ligestilles med mænd eller måske ligefrem får en dominerende stilling i forhold til mænd.

Efter min opfattelse er der ikke meget udviklings potentiale i at polariserer mellem køn. Udviklingspotentialer ligger i at se polariteten i værdier. Begge køn tilegner sig værdier i forhold til den samfundsstruktur de lever i. Hvad der er godt, sandt, skønt eller ondt, usandt, uskønt er ikke knyttet til penis/vagina diversiteten, til om man tilhører et af de – hvor mange er det nu der er -72/mange køn! Udviklingspotentialer ligger i at indse, at vi alle er lige ansvarlige for hvilke værdier vi tilegner os gennem vores holdninger, følelser, indsigter og vores ideer om hvad der er godt, skønt og sandt.

At finde ud af hvordan vi forandre psyken, hvordan vi skaber metamorfosens nu, så psyken agerer ud fra andre værdier end dem, vi finder vi må kritisere, er i dag psykoanalysens – blandt andre videnskaber - fornemmeste ærinde. Og det var også oldtidens videns - skabers fornemmeste ærinde. I arbejdet med videns-skabelse er vi på

vej til tærsklen. I indsigts-øjeblikket, menings-skabelses-øjeblikket var vi på den. Måske mærkede vi det som et ildglimt magen til det den oplyste ny indviede i de Eleusinske mysterierne siges at have mødt på tærsklen foran guddommen ved kilden i Eleusis. Måske – det er Søren Kierkegaards forslag -som håbefuld hengivelse. Måske som ”big bang” igen, igen

OVERSIGT.

Psyken fremstilles, kortlægges i oldtidens litteratur. I det følgende vil jeg forsøge – efter en ekskurs til det Sumeriske, at gengive den kortlægning af psyken jeg ser først i archaisk tid vel fra 1500 til 500 fvt. hos Hesiod og Homer. (s. 4-5) Med Homers hymne til Demeter ser jeg en slags tærskel udpeger. I hymnen anes en anden metamorfose/før-formdannelse. (s. 5-7) Siden i attisk tid vel fra 500 fvt. fremstiller Sofokles i sine to Ødipus tragedier psyken på en slags tærskel, hvor en matricentrisk/patricentrisk polaritet fremstilles. Det patricentriske får overvægt. Hos Euripides i Elektra og Medea uddybes og raffineres denne patricentrisme. På det kollektive plan spejler individuelle polariteter mellem mand/kvinde og gud/gudinde sig i et konstant skisma mellem matriarkalske og patriarkalske samfundsstrukturer. Tænkningen i skrifterne må så forstås som forsøg på gennem indsigt og kontrol at tage magten over de polariteter, der kaster vores psyke og samfund hid og did. (s. 8-10)

Psykoanalysen forsøger vel i vor tid det samme, men med Freuds ord, er psykoanalysens logos/mening at være fødselshjælper for frihed og kærlighedsevne. En sådan initiering er måske et både mere ambitiøst og mere præcist formuleret mål end det, vi møder hos oldtidens videns-skabere. (s.11-14)

Før- Archaisk tid. Uruk og Sumer. Inanna eller Eurynome.

Archaisk tid er som nævnt fra vel 1000 fvt. og frem til Romerriget. I de første 1000 år af perioden omdannes psykens formdannelser til strukturer der gør sig gældende frem til vor tid og psykoanalysen. En ydre grund til omdannelsen kunne være de kaotiske forhold med krig mellem folkeslag og store folkevandringer mellem 2000 og 1000 fvt. både ind i Sumer og ind i det Minoisk/mykenske rige. Men de tidlige og anderledes strukturerede dannelser i Sumer, der gjorde sig gældende fra vel 10 000 fvt gør sig frem til i dag fortsat gældende enten via fortrængte eller ubevidste eller stærkt omdannede bevidste strukturer.

Sumer var en udbredt samfundsdannelse fra vel omkr. 6000 fvt. til vel 2000 fvt. Psyken hos sumererne formdannede fortællinger om hvordan solen og månen og Venus eller morgenstjernen var al tings ophav. Det begyndte med at Inanna som den lysende morgenstjerne hvirvlede i en dans, der var sat i gang af den voldsomme nordenvind. Når hendes fødder ramte vinden opstod jorden, stenene, græsset buskadset, dyrene. Nordenvinden blæste ud af alle Inannas åbninger alle skabninger, dyr som fugle, fisk, padder og insekter. De sprang ud af hende øjne, af hendes næsebor, hendes øre, mund, vagina og anus. Ud sprang også mennesket og alle følelser og tanker; al gøren og væren. Inannas dans er en hvirvlen som alt skabt kommer ud af og vender tilbage til Inanna igen. (Denne myte er overleveret fra Pelasgerne, hvor Inanna kaldes Eurynome. Jf. Robert Graves: ”The Greek myths” afsnit 1))

Senere møder Inanna hyrdekongen Demuzi i et skænderi. Inanna synes ikke Demuzi er fin nok. Men de forelsker sig og forenes i brudesengen og bliver i kulden det par der skaber vækst, fertilitet og kreativitet men også forbindelse til dødsriget.

Myten er interessant derved, at den viser formdannelser og strukturer i samfundet vi kunne kalde matriarkalske, hvor det feminine og maskuline har et noget andet indhold end det, der kendes fra formdannelserne i archaisk tid og frem, som vi passende kunne kalde de patriarkalske strukturer.

Den afgørende strukturelle forskel, som jeg ser det, er at feminint/maskulint endnu ikke har formdannet sig antagonistisk definitivt. Inanna kan skiftevis være mand og kvinder. Inanna er gudinde for nydelse og lidelse, bevægelse og stilstand, tomhed og fyldthed. Og hun udtrykker ikke noget hierarkisk skel knyttet til køn. Inanna er lige meget kriger som brud og horer. På en måde integrerer hun Artemis, Athena, Hera, Afrodite, Demeter med Dionysos, Apollon, Hades, Poseidon og Zeus.

Inannas dans lærte jeg at kende, da jeg som 20årig på en mc rejse til Rumi's grav i Konya traf en Sufi mester, der viste mig Sufiernes hvirvlende dans som er basis i deres ritualiserede initiationer. I denne "Hvirvlen" opstår en stabil balance i en total svimmelhed; en fuldstændig ro i et fuldt kaos.

Jeg tror også det er sådan slags dans vi fik forærende af Freud som hans dyrebareste gave. Det er den der foregår i klinikken. I det åbne rum, hvor analytiker møder analysand. I den frit svævende opmærksomhed. Her fra opstår i det han kaldte overføringen alt ud af bevidstheden. Her er det metamorfiske; her er vi på tærsklen, uden erindring og uden begær. Så myldre væsentlige sproglige formdannelser eller skabninger frem i rummet. Bion taler om de "vertice's" eller hvirvler vi var, er og bliver til.

ARCHAISK TID.

Hesiod: Theogonien. 700-tallet fvt.

Der er hos Hesiod en slags antagonistisk samarbejde mellem det kvindelige og mandlige. Og mellem mennesker og guder. Gaia er utilfreds med, at Uranos tvinger hende til at beholde deres børn i sig selv. Hun skaber en segl til at høste med. Den får hun sin søn Kronos til at bruge til at skære faderens penis af, da han lægger sig over hende og hun tager penissen ind i sig, så sønnen kan bruge seglet. Af lemmet opstår kærlighedsgudinden Afrodite – på en gang det mandlige lem og underskøn forfører-ske. (Spøjst, at kvinden af anatomien nu har fået et lem! Måske var de ikke så dumme de grækere: mandligt og kvindeligt; et ud af to. (jvf. Den liggende Eros statue i Rom; Min oplevelse en tærskel-erfaring).

Senere bliver det Kronos tur til at sluge det fælles avlede. Hans Rheia allierer sig med Zeus. Kronos besejres og en ny omfattende orden skabes. Mor/søn alliancen bestemmer og detroniserer igen fader, men skaber et nyt styre som er et "sønne-styre". Zeus tegner et nyt billede af psyken, der er mere forhandlende. Mere rationel.

Fertilitet er det gennemgående tema; Ur gudernes børn; søskende; mødre; fædre ligger med hinanden i flæng og avler i flæng; også mennesker og guder ligger i flæng og avler i flæng. Og der gås ikke af vejen for lidt rå overtalelse. Det er de kvindelige guddomme, Gaia og Rheia, der sikrer børnenes frisættelse fra indespærring først i Gaias krop siden i

Kronos krop. Gudinder og Guder deles om at være ”kastrende”, voldtægende og intrigante.

Når man læser Theogonien får man indtryk af en psyke bestående af én stor rodet sam- bolende familie, der på livet løs avler i fællesskab og hvor cirkularitet og fertilitet grænseløst er alt det, der betyder noget. Mennesker og guder elsker og avler og er voldelige i flæng. De avler både uendeligt skønne kvinder og mænd, de frygteligste uhyre og grusomme hinanden bekrigende grupper. Kærlighed og vold, angst, elskov og elskovsleje, afkom er logos/mening.

Det er en grænseløs kultur i evig bevægelse, hvor Zeus, selvom han er lidt mere ”civiliseret” stadig er fuldstændigt behersket af sin lyst for eller længsel efter kvinder. Og han er bragt til magten ved mødrenes støtte, og med fædrene kastreret eller sat ud af spillet. Så Zeus er sønnen, der hersker på ”Store Mors” / det kvindeliges præmisser og med lidt mindre vold og lidt mere forhandling. ”Store mor’s” voldelige sider er modificeret i Zeus.

I disse myter skiller maskulint sig langsomt ud fra feminint. Det knyttes til biologisk køn og mandligt sættes antagonistisk mod kvindeligt. Men begær, vold, dominans, hævn og angst er fælles ”logos”.

Ak hvor anderledes end hos Inanna, hvor gudinden både er den attraktive bedårende kvinde; et med det mandlige enten som nordenvind eller som hyrden Demuzi på det hør spundne brudelagen i ægtesengen.

Homer: Iliaden og Odysseen. 1000 til 600-tallet fvt..

Hvad handler Iliaden om? ”Vreden gudinde besyng som greb peleiden Achilleus----” og ”gæstebuds krænkelsen” mod Menelaos. Altså krænkelse bundet ind i tab af underskønne kvinder. Raseriet skabes på det kollektive plan i form af krigen mod Troja på grund af ranet af Helena og på det individuelle plan hos Achilles, fordi han frarøves sin elskede Briseis. Jeg finder ikke mange momenter af metamorfose i Iliaden. Måske i Kong Priamos møde med Agamemnon og udleveringen af hans søn Hektors lig. Her er et møde mellem fædre om en død søn.

Iliaden handler ellers om tab af ”MOR” i metaforisk forstand. Tabet af det kvindelige er immanent såvel som åbent til stede som underlag for hele handlingen. Og heltens handlinger heroiseres som kompensation og i raseri mod dette tab. Kvinder er stort set fraværende, udnyttede eller dominerede.

I Odysseen skildres længselsskismaet anderledes nuanceret. Odysseus rejse er en slags individuation, der udspilles i forholdene til det onde fængslende, frihedsberøvende, farlige kvindelige (Kirke, Kalypso mfl.) og det frisættende mor/datterligt kvindelige, som Odysseus møder hos Nausika, som vasker og plejer ham, da hun finder ham som skibbruden. Hun frisætter ham ved at sende ham i den dybeste sorteste nat over havet hjem til Penelope. Den blinde færd hjem i natten er en metafor for metamorfosen. Et andet udtryk for metamorfose ses i elskovsmødet med Penelope i ægtesengen forankret i oliventræsstubben med rødder dybt begravet i ”Gaia”. Efter dette møde fortæller Odysseus, at han igen må forlade Penelope. Han skal tage sin styreåre på nakken og opsøge et samfund, hvor de spørger, hvad det er for en skovl han har på nakken og dermed vise, at de ikke kender til lange sø rejser, lange krig og uendelig længsel efter det kvindelige. På en måde bevæger han sig ind i det ukendte kvindelige dyb, jorden, ageren.

Hans logos skal blive en bearbejdelse af jorden med en skovl. Odysseus og sønnen Telemakos viser en relation der er skarpt forskellig fra far/søn relationer, som beskrevet hos Hesiod. Mor og søn rotter sig ikke sammen om at kastrere far, men støtter hinanden og ham efter bedste evne i hans fravær. Familie mennesket har virkelig løftet sig ud af gudernes archaiske raseri, som imidlertid i fuldt omfang er bevaret i forhold til "de andre". Hadet og angsten i "far/mor/søn – relationerne" er projiceret over på de fremmede, de etniske, de indtrængende bejlere eller bare de andre.

Disse billeder finder og træder over tærsklen. De peges på en metamorfose og et nyt aspekt af psyken får status. Fortællingerne anskueliggør tærsklen.

I Homers Iliade opbygges og beskrives den patriarkalske psyke. Rigtige mænd bliver de helte, der har "glemt" de savner "MOR"/ det kvindelige. I deres ubevidste raseri over tabet gør de kampen til et mål i sig selv, glemmer det tabte og stiver hinanden af som nogle vældige karle medens de trøster sig med, hvad der er for hånden: krig, kappestrid og elskovshygge. OPLEVELSER! FLUGT! De bilder sig ind de er frie, men de er i "mor-længslens" lænker. Psykens "fight/flight" modus - for at tale Bionsk - bliver grundlag og begrundelse for livet. Men Homer modificerer psyken i Odysseen. Han viser, at forvandling, udvikling er mulig ved at vende tilbage til forbundetheden til jorden: Odysseus styreåre skal forvandles til en skovl.

Homers hymne til Demeter. Eleusinske mysterier 1500 fvt. 500 evt.

Denne hymne er oprindelsesmyten for de Eleusinske mysterier og et slags komplement til Hesiod's rene "far-mor-søn-triader", og Iliadens og Odysseens modifikationer. Fortællinger om Demeter og Persefone gav anledning til en mor/datter/far/bror kult, som anedes med Nausika i Odysseen. Mysterierne holdt sig i mere end 2000 år. De blev afløst omkring 500 evt. af en ny kult knyttet til en fader/søn/mor fortælling, der har præget og tegnet psykens funktionsmåde siden. Denne nye kult kunne vi kalde Jesus/Jomfru Maria-kulten, der udvikler sig til kristendommen, som blev præget af Peter, Paulus og Augustins mands/kvindesyn og dens alliance med sværdet eller de verdslige magthavere. Den skabte en specifik udvikling af en slags patriarkalsk psyke, der har været begrænsende eller definerende for, hvad der betragtedes som maskulint gennem knap så lang tid som de Eleusinske mysterier. Og i kortere tid end Inanna myten hos Sumer, der vel holdt 6000 år. før den "gik under jorden".

I kulten knyttet til de Eleusinske mysterier pløjes "Jorden"/Gaia/Demeter/Persefone af det mandlige – Zeus og Hades og af Jason, på menneskers vegne. Jorden bliver frugtsommelig; genfødsel og Plutos eller rigdom bliver en konsekvens. I Demeter hymnen og de Eleusinske mysterier sikres det evige liv for både mandlige og kvindelige individer. Men mænd må underkaste sig Demeter/Persefone i den endelige initiation. Zeus forliger og mediere. Den nye hersker på Olympen antyder en ny psyke. En metamorfose har fundet sted? Metamorfosen ses i forvandlingen af Hades til Plutos med Demeter og Persefones hjælp og med Zeus som garant. Hvordan er den hemmelighed der garanterer menneskers udødelighed gennem mysteriernes rituelle indvielser

Hymne henviser til et nyt "Mor-styre" gennem en mor/datter/Demeter/Persefone alliance. Rheia og Kronos avler Demeter. Med sin bror Zeus (Hesiod; v. 912) avles så pigen med strålende arme, Persefone. Hos Hesiod røves hun af farbror Aidoneus (Hades=Pluto) fra moderens favn; den rådvide Zeus – onkel og far - gav sit minde. Det

mandlige rov mildnes af Pluto (lysets Hades?) og Mor får med Far-Zeus mediering ret til at tilbringe 2/3 af tiden sammen med datteren Persefone. Pløjning, såning, vækst, høst samordnes og Pluto eller rigdom bliver følgen til gavn og glæde for alle.

Hesiod v. 969-971: ”Først nu den høje gudinde Demeter i kærlighed favnede helten Jason hist på en 3 gange op-pløjet brakmark fjernt på det frodige Kreta; og siden hun fødte den ædle Plutos som ... skænker... rigelig lykke”. I Homers hymnen til Demeter er det Persefone, der efter Hades rov føder Pluto; rigdommens gud. I andre overleveringer er Pluto også Hades så figuren er både far og søn.

Demeter/Persefone eller mor/datter bliver forenet som en ny stærk ”Store Mor” og hymnen slutter med, at der indgås en alliance mellem Zeus, det mandlige – både far, søn og bror - og Demeter, det kvindelige både mor, datter og søster. Og overfor dem står så Hades og Pluto som far og søn.

Med denne nye generation passerer vi en tærskel. Bevidstheden som anes bag Homers hymne til Demeter har ændret sig. Det ser ud som om der er etableret både en mere skarp arbejdsdeling mellem Guder og mennesker og en mere forhandlings parat Gude verden. Desuden får vi Pluto/rigdom, der sikrer rige gaver til mennesker og rige offergaver til guderne. Pluto/Hades er både lys og mørke; liv og død. Familien samarbejder til fælles bedte for mennesker og guder.

Det centrale i mysterierne er initieringerne og det faktum, at den inderste af de tre initieringer er hemmelig. Det er denne sidste hemmelige, der er nødvendige for at nå frem til den udødelighed de fuldt indviede – mænd som kvinder – opnåede. (hemmelig betyder evigt ”u-afslørelig”, mystisk; ellers var den jo ikke hemmelig pr.se = u-erkendelig= meta morfisk). Det centrale for både De Eleusinske og kristne mysterier var opnåelse af udødelighed eller det evige liv. I Demeter hymnen fortælles, hvordan Demeter medens hun sørgede over tabet af sin datter kom til Eleusis og der fik til opgave at passe dronningens baby. Hun blev glad for drengen og lagde ham hemmeligt i hellig ild hver nat for at han kunne blive udødelig. Hendes projekt blev stoppet, da barnets mor en nat opdagede det, skreg op, afbrød og anklagede Demeter. Som straf fik byen pålagt at oprette et tempel for Demeter, hvor Ilden i mysteriernes ultimative initiations rite skabte den endelige forvandling og initiandens udødelighed. De Eleusinske mysterier peger på en slags tærskel mellem et overvejende matriarkalsk system, som det vi så under afvikling hos Hesiod og Homer og et patriarkalske system som udviklede sig i 400-tallet fvt. i Attika. I mysterierne var det cirkulære, evige, gådefulde, fertile i fokus. Forbindelsen mellem det mørke og lyset, døden og livet med Persefone som bindeled det bærende og ilden den kraft der holdt den levende bevægelse i gang. Gådefuldhed er omdrejningspunkt. Det hemmelige, det udsigelige, ilden/begæret er den egentlige bevæger. At være indviet i mysteriet betyder at have forstået det.

Hymnen udfolder sig imidlertid på to niveauer. Det første er som nævnt ovenfor metaforisk og fremstiller en cyklisk verden, der handler om landbrug, fertilitet, såning, vækst og velstand i form af rige afgrøder (Plutos), død og liv, bios og zoé. Den anden handler om voldtægt, bortførelse, tvang mod mor/datter–enheden og død. Det er som om ”Store Mors” voldelighed nu er overtaget af det maskuline – Zeus, Hades men i modificeret form.

I begge niveauer fremstår det mandlige/kvindelige voldsomt antagonistisk både hos Hesiod, Homer og i de attiske tragedier. I Demeter kulten forenes de i den sidste initiation til noget absolut hemmeligt måske ophævelsen af køn og evigt liv. Kulten fremstiller tærsklen. Den forandrede psyke rummer og balancerer polariteten. Og der er ikke forskelsbehandling på kønnene. Hymnen viser en tærskel, der eksisterer sammen med en ganske anderledes rå psykisk virkelighed der skæres i stål i Athen. Her bliver et selv eller ego formet som kan fungere i en polis i krig med omverdenen og i et permanent forsøg på transcendens på det fysiske plan gennem erobringer af ”hele verden”.

*

Med disse pluk fra græsk archaisk tid rækkende fra 1500 fvt. til 500 fvt. men med de Eleusinske mysterier som et slags komplement rækkende helt frem til kristendommen, har jeg forsøgt at skitsere et kort over en psyke, der er dybt forbundet med natur, fællesskab mellem det mandlige og kvindelige og det hellige. Dens psyke befinder sig så at sige hele tiden på tærsklen. Der er ikke etableret nogen grænse. Den er grænseløs i sin u-adskilt-hed. Der er ikke nogen søgen efter et selv og ikke et veldefineret ego. Urfortællingens voldelighed bliver så småt modificeret.

I den næste periode – den attiske fra 500 fvt. – er vi på tærsklen til en ny psyke; den der har udviklet og stabiliseret sig frem til vor egen tid. Her er søgen efter selv og opbygning af ego-aktiviteter psykens basis. Vi forsøger at skabe individer, der er velfungerende i bystater og større statsdannelse. Psykerne måtte være mere selvberørende, politisk ansvarlige, rationelle og diskursive i deres tænkning. Det var nødvendigt at devaluere de tidligere fællesskabsværdier. Den heroiske og tribalistiske tid var fortid. Matriarkatet, med dets vulgære og blide styrke hos Inanna i Sumer, der blev ensrettet og forvrænget i guder som Gaia, grusom og kasterende, men også rummende og fertil, måtte afvikles; forbindelsen til en matrilineær verden måtte brydes. Den blev truende for patrilinearitet, fordi den fastholdt cirkularitet snarere end det lineære. Fokus på menstruationscykler og årets veksel mellem såning/høst truende et jævnt styret udviklingssyn. Den store kvindelige gud blev nu set som Medusa med hendes forstenende blik. Hendes omnipotens gav nok fødsel til alting men blev også altings ødelægger. Enheden med alt levende, døden og livet som en naturlig veksel blev set som stridende mod individets lineære udvikling fra fødsel til død. Men dybt i psyken bevarede en længsel efter relation, sammenhæng, forbundethed i et evigt gentaget cyklisk fælles liv.

Måske er tabet af og længslen efter denne form for det kvindelige, bare nostalgi; måske er det at række efter det meningsskabende, netop det som bringer dig på tærsklen af en ny psyke. Måske er det moderligt ”inddragende” (slugende) grundlaget for enhver form for transformation, når det modstilles det faderligt ”opdragende” (erektive). I øvrigt i nutiden frigjort fra snævre biologiske kønsbestemmelser.

Måske sætter myterne bare menneskets længsel efter helhed, sammenhæng og udødelighed på dagsordenen. Vi opdager rædslen over adskillelse. Vi opdager vores relations og tilknytnings forstyrrelser.

Og måske skal Orfeus evige sang minde os om denne længsel efter enhed og om vores diskursive forstands begrænsninger. Nok fik vi spist af æblet, men vi mistede paradiset. Vil vi, kan vi, skal vi træde tilbage over den tærskel?

ATTISK TID.

Det matrilineære er i Eleusis i en form for balance med det patrilineære. Volden er modificeret. Her er skabt en slags våbenhvile. Mor/søn alliancernes voldelighed og magt søgen, sat op mod Fader-overgreb, er afløst af en mor/datter alliance i et forlig med "fader/bror-Zeus". Den således definerede psyke passer ikke til det Athen knap 20 km. væk, hvor Perikles skaber sin bystat og sit imperium med teatrets dramaer, filosofi, demokrati, lov og orden og den jomfruelige, krigsduelige Palles Athene, født af Zeus pande, som byggematerialer. Byggeriet både af by og psyke foregår på baggrund af krige. Volden mellem kønnene og i slægten er projiceret. Mod Perserne, mod Sicilien, mod Sparta. Mod de etnisk forskellige; mod barbarerne. Den nye verdens bevidsthed er kortlagt på baggrund af en permanent krig mod de andre og den beskrives præcist og hylde hos Thukydide. Han ser det som sit mål at beskrive virkeligheden som den er. Den kender han! Han nedgør Homer og Herodot, bandlyser orakler og spådom, afviser guders indflydelse og forstår historie som drevet af menneskers angst, ære og egeninteresse. I hans værk omtales kvinder ikke. I sit værk "Staten" tegner Platon et helt nyt kort over psyke. Stat og psyke er isomorfe. De ses som spejlbilleder; hierarkisk opbyggede uden følelser og styret af filosofernes vilje eller magt og diskursiv rationalitet. Der er ikke forskel på mænd og kvinder. Køn synes ikke at spille nogen rolle i hans forståelse af psyke. Man kan måske sige, at med Platon er tærsklen til den patriarkalsk dominerede psyke overskredet. Rationalitet og magt er rendyrket hos filosoferne. Længslen efter det gode, skønne og sande præget i magt og ekspansion er blevet den nye logos. Fertilitet, cirkularitet, enhed/konflikt i natur er blevet fortrængt til det ubevidste. Desuden er kvinder blevet marginaliseret og til undermålerne udenfor.

Måske kan forvredne dele af den moderne feminisme ses som en sidste etape på vejen mod patriarkatets endelige sejr, hvor det kvindelige definitivt er marginaliseret. Det kunne se sådan ud, hvis ligestilling for kvinder bliver til en indordning og accept af en samfundspsyke, der har de værdier som Thukydide og Platon refereres for ovenfor, altså rene patriarkalske værdier understøttet af vold. Måske varsler kvinders kommende almindelige værnepligt, hvor de kan få lært, at det handler om hierarki, magt og om at slå ihjel og ikke om cirkularitet, omsorg og om at føde børn, denne endelige sejr. Hurra for flere beskæftigede i militæret og med produktion af krudt og kugler. Lad endelig kapitalens omfangslogiske status usurperer også kvinder. Den har været i gang længe.

Aischylos.

I Aischylos storværk "Orestien" får psykens kamp mellem det mandlige og kvindelige en ny fortælling. Menneskeslægten er sat i spil, som en enhed med kvinden/moren/datteren eller manden/faderen/sønnen som overhoveder. Fortællingen ender ikke med våbenhvile/forlig som hos Homer/Hesiod. Den er præget af ambivalens og ender med et definitivt spark mod moderens status i slægtssamfundet.

Kong Agamemnon, som er hovedperson i første del måtte for at sikre flåden frit lejde over Bosporus til krigen i Troja ofre sin datter Ifigenia. Moderen, som har sikret sin magt over hjembyen ved at alliere sig med broren, slår Agamemnon/faderen ihjel ved hans hjemkomst, som soning for hans ødelæggelse af mod/datter alliancen. Dette drab hævner Orestes ved at slå sin mor ihjel med sin søsters hjælp. Faderens drab hævnes altså gennem en søn/bror/søster/datter alliance, men Orestes gribes af vanvid fordi Erinyerne forfølger ham på grund af moderdrabet. Også Elektra hænges af skyld og anger i sit nye liv med en almindelig bonde. Athene og Apollon udvirker, at Orestes stilles for Athens højeste domstol Areopagos, hvor han frikendes med Apollons stemme og med det argument, at Klytaimnestra ikke var reelt blod beslægtet for hun var bare en beholder for Agamemnons sæd. Børn kom, som tilfældet var med Athena, der jo var Athens skytsgudinde fra fars blod og sæd. Kvinder bidrog som rugekasse. I sidste del af Orestien omdefineres de rædselsfulde hævgudinder Erinyerne til de freds- og bodselskende Eumenider. Desuden bliver rationalitet, faderposition, bystatens lov og orden konstituerende aspekter af psyken. Men noget knirker for Orestes forbliver vanvittig, Elektra marginaliseres til et liv med en fattig bonde og Erinyerne udøver stadig deres spil i det skjulte. Selv 'er er ikke i balance. De mandlige bliver vanvittige; de kvindelige sendes tilbage til landbruget.

Det er værd at nævne at Melanie Klein har inddraget "Eumeniderne" i sin teori i et lille værk fra 1940/63, hvor hun analyserer Orestes. Da Orestes skal stikke kniven i moderen blottet hun sit bryst og Orestes tøver. Klein ser det som skismaet i hans forhold til det gode og onde bryst. Hun tolker fortællingen som et drama der billedsætter konfliktsenen mellem den gode og onde mor i psykens skizoid/paranoide tilstand. Scenen viser hans had/kærligheds forhold til moren. Orestes behov for hævn skyldes hans projicerede had og hans ubevidste rædsel for at blive opslugt og tilintetgjort af moren som identificeres med "moder jord". Endvidere er han drevet af sit "kastrations-ønske" om at overtage faderens position som konge, men forhindres af, at moderen klynger sig til magten godt hjulpet af faderens bror som hun har taget som elsker og allieret. Den efterfølgende dybe sorg og anger befrier Orestes fra hans indespærring i "moder-dominansen". Skyldfølelse bringer den uendelige hævn/genhævn til afslutning og medfølelse opstår i det, der kunne kaldes den depressive position. Psykens metamorfose ses i skabelsen af et nyt selv hos Elektra og Orestes. Apollon og Athene udtrykker modsatrettede kræfter. De medieres i Areopagos. Bystatens retssystem bliver den forhandlende modificerende faktor og garant for den nye stats- eller selvbevidsthed. Men Klein overser/tolker ikke, at Orestes forbliver vanvittig.

Orestien er et utroligt modsigelsesfuldt værk, som måske nok viser en form for overgang til en Athensk patriarkalsk tænkemåde. Men som også slutter med, at Orestes forbliver vanvittig. Måske er netop det Aischylos 's mest præcise mærkat på patriarkalske værdistrukturer med "store mor" dybt fortrængt eller omskabt til en rugekasse og en Medusa med sit forstenende blik. Orestien viser ikke nøglen eller vejen til et balanceret selv, snarere til et skrøbeligt, angst og sårbart ego i evig indre konflikt med fortrængning af tabte far/mor/datter/søster/søn/bror relationer. Hævnens, vanviddets og voldens rædsomme gudinder spøger fortsat med kastration, forstening eller død. Medieringen er overfladisk. Metamorfofen polariseres og forstenes.

Aischylos var antageligvis fuldt initieret i de Eleusinske mysterier. Med denne afslutning tror jeg, at han retter et dræbende stød mod dele af det athenske patriarkats

værdier, som han anede var under udvikling. Det patriarkat, der blæste sig op ved at negligere det kvindelige både i dets destruktive og dets fertile aspekter. Det patriarkat, hvis Areopagos eller højesteret støttede sig på Apollinsk rationalitet og Athena den mandsbårnes sværd og hendes jomfruelige kølighed. Det patriarkat der havde fortrængt det Dionysiskses raseri og udskiftet cirkulær tænkning med lineær såkaldt progression. Straffen blev, som den kommer til udtryk hos Orestes, en generel form for relations forstyrrelse og at det maskuline efterhånden måtte tage ansvaret for næsten al vold på sig. For den, der var indviet i Demeter/Persefone ritualernes evigheds tænkning med mor/datter enheden som basis, ligestilling af det mandligt/kvindelige i en gennem far/søn og bror forhandlet og medieret alliance, måtte det nye Athen fremstå som et imperielt vanvids mareridt. Desværre ikke det sidste; og vel knap det første.

Sofokles.

Vi har i det foregående hos Hesiod mødt den rå uhæmmede sønne-dominerende, kastrerende og tilintetgørende "Store Mor" og den mandlige guddom som offer for sønnen og sit eget begær efter at avle børn med "Store Mor" og holde dem indespærret. Hos Homer har vi mødt det menneskelige, som i evigt jag efter "mor/kæreste" og hæder eller selvbekræftelse finder døden eller som hos Odysseus efter frisættelse fra fængslende kvinder møder transformation ved alene at gå ind i mørket og det ukendte. Vi har også mødt den medierende Zeus (far/bror), som i Demeter hymnen, hvor den store mor er transformeret til en mor/datter, der sikrer liv og frugtbarhed gennem en accept af cirkularitet mellem mørket og lyset i form af Hades i underverdenens mørke og som Pluto i lyset på jorden i form af lykke og rigdom fra kornets vækst. Der opstår nye billeder af "Store Mor" som Medusa med det forstenende blik til forskel fra Gaia og Rheia med skødet fuldt af børn; og som Afrodite den skumfødte, den skønne rundet af det mandlige lem, inviterende til elskovs -, snarere end magt betingede, relationer. I Orestien sættes det kvindelige ved rettens og lovens mellemkomst ud af betydning for slægten. Bystatens rationalitet og fællesskab afløser en slags fertilitets og slægts logos. Kvinden bliver en rugekasse.

Billedet af forholdet mellem kønnene blandt mennesker er hos Sofokles langt mere raffineret og komplekst beskrevet end det, Hesiod beskriver hos guderne og Homer i udvekslingen mellem mennesker og guder; men Ødipus beskrives stadigvæk som udleveret til en "Store Mor" både i form af, at han sættes ud i vildmarken/Gaia, slår sin far ihjel, så "Mor" kan få sønnen tilbage i sin vold så "egne" børn kan avles. Iokaste ved det, men slår det hen ved at henvise til, at alle sønner jo har drømt om at ligge med "Mor". Hendes forsøg er dog forgæves. Hun formår ikke at tæmme den uendelige mandlige nysgerrighed og sandhedssøgen, som Ødipus instituerer og som formentlig er Sofokles udpegning af en transformeret mandlig psyke og det bedste ved det patriarkat, som er under opbygning i Athen. Men udpegningen er ikke entydig. For Ødipus bliver den indsigt hans nysgerrighed skaffer ham katastrofal. Han mister sin mor og elskede, han mister sit syn og hans slægt går til grunde. Sønnerne og brødrene slår hinanden ihjel i kampen om kongemagten i Theben og døtrene eller søstrene dør barnløse. Men i "Ødipus fra Kolonos" befries Ødipus fra sin tunge lod ved - i de transformerede kvindelige hævn-guders hellige lund - Eumenidernes lund - udenfor Athen, inviteret og beskyttet af Theseus, Athenernes konge - at træde ind i mørket og ukendtheden. Fra han blændede sig

selv var han fulgt af søstre/døtrene – Ismene og Antigone – og de forbereder ham til den sidste rejse ved at iklæde ham ligklæder. Alene træder han ind i sit evige hemmelige hvilested. Herfra bliver han beskyttet af Theseus nye Athen, af den nye transformerede kollektive psyke, som den udtrykkes i den Athenske bystat, hvor ”Den store Mors” herredømme er afløst af den kyske men krigsduelige, mandsbårne Pallas Athena, oliventræets, rationalitetens, hierarkiets og lovens beskytter. ”Store Mor” er transformeret til Athena født af fars pande. Hun bliver en ganske anderledes mor for patriarkatet end Gaia var for slægtssamfundet. Den af Eumeniderne tilgivne Ødipus, blind og trådt ind i mørket, ledet af søster/datter-kærlighed og af sin nysgerrighed er et ganske anderledes far-ikon end både Uranos, Kronos og Zeus. Der er opstået en ny slags far i patriarkatet.

Demeter og Persefone hersker i Eleusis 20 km. mod sydvest så cirkularitet og fertilitet er ikke helt marginaliseret. Mor/datter symbiosen bevares. Men det Athenske imperium med dets patriliniære strukturer breder sig.

Euripides.

Med figuren Medea viser Euripides kvindens raseri over mandens svigt og dominans. Hun myrder hans børn og hans nye kone. Hun drager til Athen for at få en ny begyndelse. Euripides roser Athen ligesom Sofokles og viser en tro på, at en anden mandlighed er i vækst her i det nye Athen. Antigones selvmord er en protest mod onklens tolkning af slægtssamfundets værdier. Samtidig afslutter det hendes slægt og dermed Ødipus eller Iokastes slægt.

På en måde er disse tragedier advarsler. Men de beskriver også muligheder for overgange. De viser en tærskel til noget nyt. Tragedierne viser, at magtbrynde og hensynsløshed mod følelser og det kvindelige fører til katastrofer. Athen, bystat og patriarkat er ikon for en ny psyke. Men afvisningen af både følelser og det kvindelige giver et tvivlsomt håb. Mor kan stadig kastre; volden regerer både skjult og synligt. Både kollektivt og individuelt og både intrapsykisk og ekstrapyskisk uafhængigt af køn.

Kristendom, Jødedom, Islam.

Det bliver for omfattende at beskrive, hvordan disse tendenser —altså det feminine/kvindeliges marginalisering— støttes, uddybes og bliver total i nogen af kirkens forvrængninger af Jesu lære. Men kirkens seksualitets forskrækkelse og fortrængning af det Mor/Datter almægtige medieret i forhold til det maskuline i Eleusis, giver patriarkatet frie udfoldelsesmulighed. ”Pater” får ikke meget modspil hverken fra den milde jomfru Maria med et barn i favnen eller luderer Magdalene. Begge møder vi som afløseren for ”store mor” i form af luder/Madonna enheden. Gaia med det opslugende gab og den kastreende segl forsvinder ned i det store ubevidste dyb. Faderen bliver bærer af vold, magtmisbrug og overgreb og sønnen et korsfæstet offer. Det mandlige ender i en slags dobbelt bind bøddel/offert rolle. Maskulinitet og mænd finder kompensation for afmægtigheden ved at kaste sig ud i imperieopbygninger. Alexander; Augustus, Biden og Putin; og heldigvis også i filosofi, kunst og psykoanalyse.

Kristendommen, der vel afslutter og afløser de Eleusinske mysterier omkring 500 evt.- har jeg kun berørt perifert. Gennem kirken opbygger kristendommen en bevidsthed hvor fertilitet, det cykliske og polære fortrænges for værdier, som udvikling og vækst i kontrol,

magt og rationalitet, der primært tillægges mænd. Længslen efter symbiose, gennem kærlighed og seksualitet, med det kvindelige fortrænges, marginaliseres og devalueres. Det går i kloster. Det polære forskydes til jagt efter kollektiv dominans/imperieopbygning, til det rationelle, duale og logiske, til natur beherskelse og udnyttelse. Både Gaia og Afrodite skal under tøflen og holde sig i køkken, sovekammer eller bordel. Disse vældige kræfter fortrænges og forvandles til angst, som kun troen på frelse gennem Kristus holder stangen. På en måde er der tale om en tragisk forsnævring af Jesus forkyndelses potentiale. Ikonerne der udvikles skaber en kløft og en antagonistisk polaritet mellem det maskuline og det feminine, der bliver en retning i psykens metamorfose, der er destruktiv i min personlige værdioptik eller ”logos”: Faderfiguren bliver om ikke kastrerende så korsfæstende; sønnen bliver et naglet, penetreret lig, der afmægtig har bekæmpet alt ondt i livet, men først lykkes efter døden i opstandelsen. Så det mandlige forsnævres til vold og offer for sig selv og fallent. Det kvindelige viser i ikonet med Mariæ bebudelse, med Maria som amme med et spruttende bryst og i Michelangelos ”Pieta” hvor Maria sidder med sin døde søn hvilende i sit skød til et helt anderledes ”logos”. Det værste er så, at dette polære billede på sand styrke som hengivelse, fertilitet og sorg med kirkens hjælp marginaliseres og devalueres i enhver social kontekst. Kort sagt mor/datter/far/søn/bror/søster – relationerne i denne psykens metamorfose er i krig ikke i fertile møder med hinanden.

Betragtninger om psykens metamorfose hos Freud, Winnicott, Jung og Klein.

I det foregående har vi i fugleperspektiv skitseret ”sø- kort”, der synes tæt knyttet til en stærkt polariseret verden hvor magt, vold, dominans er knyttet til polaritet mellem mandligt og kvindeligt i alliancer eller konflikt først med søn og siden, hvor polariteten er mindre, med datter. De Eleusinske mysterier er en slags modpol gennem knap 1000 år til det stigende monopol såkaldt maskuline færdigheder får i bevidstheden med de såkaldt kvindelige værdier marginaliseret. De attiske tragedier beskriver kompleksiteten og den medfølgende fælles lidelse hos mennesker som konsekvens af denne bevidstheds tilstand.

Freud genopdager og abstraherer den archaiske ”store mor” magt. Han kalder den libido et ord der er maskulinum. Og fastholder i nogen grad kvinde-ikonet som en mild, kærlig jomfru med mælken frit flydende og frit tilgængelig fra et villigt blødt, varmt bryst. En jomfru, der bebudes og bestemt ikke bolles næsten uden vagina og da slet ikke nogen vagina dentata eller en klitoris, der er beslægtet med et erektivt lem, der bliver til den skumfødte Afrodite og bestemt ikke bare en rugemor for helst sønner. En jomfru – lidende, sørgende med den søn faderen ofrede i skødet - og med en femininitet, som tilmed hævdes at lide af penis forskrækkelse og misundelse, lidt dum og helt uden viden om Gaia-kløftens dragende sugende kastrerende magt.

Den psykoanalytiske tid fra 1900-tallet til nu.

I det følgende vil jeg forsøge at skitsere ganske overfladisk, hvordan psykoanalysen forsøger at skabe et nyt syn på psyken, hvis logos vel i fugleperspektiv kan formuleres som søgen efter ”sandhed” for at fremme frihed og kærlighedsevne, hvor denne evige

søgen bliver en slags stedfortræder for det evige liv i paradiset og en fælles forpligtelse for alle køn. Søgen er ild, er libido.

Jeg vil bruge 4 begreber, der alle peger på det jeg forstår som psykens metamorfose, som jeg ser som psykoanalysens logos:

1. Overgangsobjekter;
2. Overføring og opmærksomhed;
3. Individuation/Conjunctio;
4. Depressiv position;
5. Måske lidt om analogiske mønstre med Zen - buddhisme og østens tænkning.

1. Overføringen og opmærksomhed hos Freud.

Metamorfosen udtrykker sig i overføringen, som er et vanskeligt begreb at bestemme teoretisk. Helt kort kan det vel opfattes som et følelsesmoment, der opstår i en relation mellem to mennesker viklet ind i hinandens bevidsthed. Momentet opstår på forskellig vis – igen og igen - og analysen består i en følgende bearbejdelse. Jeg tror det er nemmere at eksemplificere det med en intens erfaring jeg havde vel for 25- 30 år siden.

Jeg fortalte min analytiker, at jeg i en drøm stod foran hende og både ømt og skræmt betragtede, at hun holdt mig som en baby 1 år gammel i sine arme. Hendes respons var tavst bekræftende, at hun var en god nok mor, der holdt en god nok baby. Jeg tror jeg forstod, oplevede, at mit valg om at blive analytiker var truffet, fordi jeg så troede, at jeg kunne lære at rumme mig selv som en god nok mor og blive en god nok baby. Jeg var selv hende som holdt mig i armene. På den måde kunne de frygtelige tab af mor som lille og mit raseri mod hendes svigt og mit eget svigt soves og repareres. I det øjeblik føltes det som om en dyb varme og tryghedsfølelse tog bolig i mig. Det var forunderligt. Jeg opdagede og accepterede angsten, men den gav slip på mig. Og blev vel så baggrund for mit eget arbejde med anbragte børn og unge og senere klienter.

En anden måde at beskrive det, der sker kunne være at citere Meltzer bemærkning om, at i analysen møder en mindre rask person en person, der forhåbentlig er lidt mere rask og når analysen afsluttes, skilles to forhåbentlig lidt mere raske personer.

Freuds gave var at vise os dette rum for møder med frit flydende opmærksomhed. Senere skærpede Bion kravet til denne frit flydende opmærksomhed ved formuleringen ”no memory, no desire” som den tilstand analytikerens skulle møde analysanden i. Altså total modtagende, åben og opmærksom på projiceringer uden selv at have noget projekt. Naturligvis er Bion klar over, at dette er en teoretisk tilstand, som tjener til en skærpelse af analytikerens opmærksomhed på overføringerne. Drømmearbejdet er et forsøg på at perspektivere og supplere den rationelle forstand begrænsninger. Ofte viser netop drømme vigtige aspekter af ubevidste overføringer. Faren er, at de ofte også er et forsvar mod en bearbejdelse af disse. Drømme kan både spærre og åbne for indsigt i de mekanismer, der fører til fordybelse og transformation.

2. Overgangsobjektet hos Winnicott.

Min yngste søn var meget stærkt knyttet til sin sutteklud. Han gik ingen steder uden den og sov altid med den. Det første han gjorde, når han vågnede var at sikre sig at den var sammen med ham. Vi havde et helvede, når den en sjælden gang blev tvunget i vaskemaskinen. Jeg husker tydeligt da han skilte sig af med den. Omfang og indhold af

begivenheden er ubeskrivelig, men de fysiske omstændigheder var, at vi var på vej i vores skib til Gibraltar. Vi havde talt om hvorvidt suttekluden mon ville med helt til Gibraltar. En morgen havde Peter besluttet, at det ville den ikke; han måtte gennemføre rejsen alene. Han lod den ulækre sutteklud glide ud over rælingen og ned i vandet. I lang tid fulgte han den med øjnene; da den var næsten væk vinkede han og sendte mig et bedrøvet men befriet blik, der trængte dybt ind i mig. I et glimt var det evigt uundgåelige, at vi skal miste vores elskede til stede. De glimt kommer til de fleste af os og i dem møder vi metamorfosens tærskel. Det er sjældent vi er opmærksomme på det i momentet og betydningens radikalitet er for mig ubeskrivelig. Den fanges ikke af sproget men sidder i kroppen. Men på den anden side af tærsklen oplever vi, at vi altid vil være sammen med vores elskede. Evigt ejes kun det tabte.

Winnicott ("Leg og virkelighed" s. 94-97.) fastholder at det feminine såvel som det maskuline findes og er distribueret nogenlunde ligeligt hos både mænd og kvinder.

Det feminine er oplevelsen af det subjektive objekt. Han bestemmer det som ren væren eller den forskelsløse forbundethed mellem barn og mor ved brystet. Her opstår oplevelsen af selvet, af at have en identitet, at have en "væren". Der er ikke tale om at "føle sig som et med" men om at være et. Der er endnu ikke opstået to personer. For barnet er der kun én. Og der er både tale om projektiv og introjektiv identifikation i denne feminine objekt-relateren eller den primære objekt-relation.

Den maskuline objekt-relateren forudsætter adskilthed. Den optræder, når den feminine objekt-relateren er stabiliseret og opstår efter at komplekse mentale strukturer, som overgangsobjektet har hjulpet med til at forme, er blevet virksomme. Overgangsobjektet stabiliserer det kaos der opstår omkring afvænnning, tit-tit-borte dynamik, skabelse af illusionens og desillusionens dimensioner modstillet en benævnt "virkelighed. Overgangsobjektet har en slags "tærskel-kvalitet". I arbejdet med det anes en bearbejdelse som fører til det, Klein kalder den depressive position. Den vi får et glimt af i Peters blik nævnt ovenfor. Winnicott bestemmer det maskuline som det at gøre og det feminine som det at være. Patriarkatets syndefald er og var at devaluere væren for gøren som dermed nemt forfalder eller perverteres i overgrebets, krigens, magtens eller voldens lineære dynamik til forskel fra værens rene videregivelse i former for cirkularitet. Vi er - mænd som kvinder - forskelsløst ansvarlige for disse perverteringer. Og lider forskelsløst under dem. Vi er både bøddel og offer.

Winnicott finder den rene væren i legens virkelighed. Den som udfolder sig i terapirummet. Den som giver metamorfose-momentet eller kreativiteten, ved at skabe det rum, der er imellem mor/barn eller terapeut/terapeut og ved, at opmærksomheden - for at tale Bionisk - er i dette rum, ikke som rettet mod noget, men bare intenst værende i det. Freuds gave var at give os det rum at være i. Han gav os det som et fysisk rum med stole, divan og vægge, men også som et psykisk rum, hvor en helt ny virkelighed - den psykiske - kunne udfolde sig for analytiker og analysand. Selve dette rum får det jeg kalder "tærskel-kvalitet".

I hele dette oplæg har vi været spændt ud i et felt polariseret mellem det mandlige og det kvindelige. I psykoanalysen har "den gode nok mor" afløst Gaia, Demeter/Persefone og Jomfru Maria. På tærsklen til det nye årtusind foreslog den engelske analytiker Andrew Samuels, at den store far skulle kompletteres med et analogt begreb: "den gode nok far". Han skulle være afløser for patriarkatets forvrængninger af både fader begrebet

og begreberne om det mandlige. Samtidig præciserede han begrebet ved at tale om ”den gode nok far” eller ”- mor” frigjort fra biologisk køn. Den enlige far/mor eller det mandlige/kvindelige par udfylder alene eller sammen både den gode nok mors og den gode nok fars opgaver. Far- /Mor – ”skåberne” burde ses som frigjort fra biologisk/fysisk køn. De archetypiske strukturer udtrykker sig i sociale psykiske konstruktioner. De er ikke en evig uforanderlig virkelighed. Begge roller er defineret af den sociale kontekst. Ingen mennesker er på forhånd født ind i en archetypisk bestemt far/mand eller mor/kvinde rolle. Alle har et personligt ansvar for den måde de udfylder rollerne på. Det moderne menneske må stoppe med at knytte det mandlige mest til vold og våben, der skal tjene til at baske børn, mor og kvinder på plads. Og poleres så de skinner mere end alle andre mænd. Der er andre potentialer i det mandlige, som det er vores – mænds som kvinders – fælles opgave at udvikle. Selv tror jeg, at især unge mænd, som det første, bør tilkæmpe sig en fuldstændig ligeberettigelse i barnekammeret. Gamle mænd – og mon ikke også kvinder - udvikler sig nok bedst ved at gå i barndom: Her kan de genopdage legen, sproget og den polymorfe seksualitet. De kan måske transcenderer genital-fiksering og finde mor/søster/datter og far/bror/søn - kærligheden som logos og som ritualiseret i Eleusis mysteriet med det evige liv som belønning. Her i mørket og lyset, i ilden - møder de måske også dem de mistede.

3. Persona/skygge, animus/anima og Coniunctio hos Jung. Archetype.

For mig at se er det centrale i Jungs arbejde påstanden om at individuation er mulig. Mennesker kan udvikle sig. Forandre sig. Det kan skabe sig et selv, der er inkluderende og har integreret eller mildnet de polariteter, der er den dynamik, der skaber lidelse og glæde, men også vejen mod selvet, individuationen og måske Coniunctio. Jungs bidrag er, at disse polariteter skal medieres og gennemskues. Vi skal opdage de masker vi ser os selv og verden igennem. Vi skal opdage vores potentialer – både de negative og positive gennem kendskab til den skygge vi uundgåeligt kaster. Psykisk køn og social væren transcenderede de fysiske køn. De var i høj grad konstruktioner, som vi er fælles ansvarlige for og som vi forpligter os på i forhold til højere etiske værdier.

Jungs logos er en ophævelse af disse polariteter eller en symbiose mellem dem, som han beskriver ved den alchymiske ikon Ouroboros eller et par i samleje. Jung ser en slags analogi mellem sit arbejde og det, der udførtes af alchymikere. Som bekendt ønskede de, at finde en måde at fremstille guld på. I en overfladisk forståelse af dette ønske var guld det kolde og ikke vildt nyttige metal som hængtes om halsen på smukke kvinder, sad på div. fingre og medierede som mynter mv. betalinger i fremstillings- og transportsektor. Guld var magt. Men i en dybere forståelse rakte forvandlingsprocessen efter psyken. Alkymisterne ville forvandle menneskets sjæl det metamorfiske til det rene ”guld”. Ville rense og forvandle den til kærlighed og fællesskab. Jung så alkymikernes kolbe som et symbol for klinikken. Den forvandling alkymikerne tilstræbte var analog med den, analytikerens tilstræbte. Analytikerens intense opmærksomhed, måske identisk med hans libido og evne for sprogliggørelsen, var ilden under kolben og den energi som holdt forvandlingsprocessen i det kliniske møde i gang. Tærsklen til det nye er i en polaritet, der bliver til enhed. Jung inddrog også østlig tænkning i sit forsøg på at vise metamorfosens mulighed. I den tantriske buddhisme afbilledes selve det guddommeligt skabende som en mand og en kvinde siddende i lotusstilling køn i køn, favn i favn. Og

når mennesker i deres tantriske praksis når til, at den seksuelle energi transformeres til psykisk energi er vi på den tærskel, hvor metamorfosen opleves. For de to guddomme – Samantabhadra og Samantabhadri – sker det utvivlsomt; for mennesker kræver tantravejen nok lige så meget arbejde som en lang analyse med efterfølgende autoanalyse. Og legen med seksualenergien eller kundalini-energien er ikke for amatører.

4. Den paranoide/skizoid og den depressive/reparative position hos Klein.

Klein viser at polariteten mellem godt og ondt er afgørende for den måde barnets symboliserings- og tænkeevne kort sagt dets bevidsthed dannes. Hun ser det nyfødte barn som opslugt i en slags åbent ustruktureret kaos. Barnets psyke er som en stor ”sambolende” familie, som psyken hos de første par gudeslægtled hos Hesiod. Barnets logos, libido, behov forsøger at ordne og regulere denne omverden. Rejsen starter i en slags archaisk tid. Til stede er opslugende-, kastrerende- og ”afrodisiaka”- energier. I erkendelsen af disse opslidende spændinger mellem godt og ondt, når barnet - først med fars og mors (of whatever sex) hjælp og siden som voksen, støttet af alle mulige daikiniere, terapeuter og zen læreres stokkeslag og kys - frem til også at kunne være i en depressiv, reparerende, medierende position: mere frie og mere kærlige. Og mindre henvist til en hierarkisering og polarisering mellem dem og os.

I Kleins analyse af Orestien bliver det klart, at når Orestes forbliver vanvittig også efter hans frikendelse i Areopagos skyldes det den definitive afvisning af det kvindelige i argumentationen for hans frikendelsen. Det lykkes ikke at skabe et integreret selv der rummer polerne af mandlig/kvindelig destruktion og kreativitet i en slags depressiv position. Tværtimod devalueres det kvindelige bidrag absolut. Hun defineres som, bliver til en rugekasse, et reagensglas.

5. Lidt om analogiske mønstre med Zen - buddhisme og østens tænkning.

Zenbuddhismens første gyldne sandhed er at liv er lidelse. Den anden gyldne sandhed er at lidelsens årsag er begær. Den tredje gyldne sandhed er at indse at dette begær og begærs objekterne er illusoriske.

Du opnår disse erkendelser gennem meditativ praksis hvor du finder hvile i Nirvana eller i ren åben opmærksomhed. En slags fyldt tomhed. Jeg tror, det er den indsigt eller sandhed Freud peger på, når han taler om frit flydende opmærksomhed.

I klinikkens praksis og på meditationsskamlen - alene og relateret - søger du denne indsigt med kærlighed, hengivelse og medfølelse som hjul og med hjerte og åndedræt som motor.

Afslutning.

Den vestlige civilisation har været på en særlig odysse fra matriarkat over patriarkat og frem til et nu hvor mandlige og kvindelige værdier måske kan komplettere hinanden i stedet for at udkonkurrerer hinanden, ja i værste fald ligefrem destruere hinanden. De momenter, hvor en sådan sammensmeltning måske kan finde sted kan opleves i møder i terapirummet og dets hvirvlende dans. Det er sådanne individuations processer via *Conjunctio*, der bliver transformative og kreative. Ofte er de traumer, vi har oplevet den energi, der sætter disse forandringsprocesser i gang. Lidelse giver i så fald mening.

Det er interessant, at Descartes taler om, at virkelighedens sprog er det matematiske, at kun entydighed, klarhed og præcision bør finde indpas i den menneskelige psyke. Heroverfor udtrykker Heidegger et ønske om, at vi skal hvile os mellem guddomme og finde en vej ind i verden, der ikke er begrænset af vores begreber, ideer, teorier. Vi skal være sammen med jorden, livet og det dødelige. Hos Descartes er det symbolske, mytiske, imaginære, grænseløse forvist og kun logisk rationalitet tilladt. I psykoanalysen, som for Odysseus og Ødipus er det grænseløse, ubestemmelige og gådefulde selve rejsens mål og mening.

Hvad er så forskellen på at arbejde som terapeut efter i 40 år at have forsøgt at blive analytiker. Jeg tror måske, at det er erkendelsen af at afstå fra ambitionen; at indse at den fornuftsmæssige tilgang til arbejdet er en afvej, der hele tages og må tages. En analytiker er ikke rationelt analyserende; irrationelt er han til stede i det fælles rum i fællesskab, sammensmeltet i en kollektiv ubevidst psyke, som føles rummende både lidelse og glæde. I nærværet overskrides adskilthed og enhed. Vi kunne kalde det opmærksomhed, overføring eller empati, hvor de to personer overføres til hinanden; opdager, at de alene er sammen i kosmos, i et kollektivt ubevidst de forsøger at blive bevidste om. På rejsen er vi blinde, men har når det er bedst et par søstre i hånden.

Analytikeren og analysanden transcenderer mor/barn symbiosen og separationen. På en måde kommer de i et moment til stede som u-ensomme ensomme, i en uopfyldelig længsel som er tilfreds, i en grådig sult som er mæt, som selv' er, der både er for sig selv og sammen i et slags grænseløst felt, hvor eksistens, transformation, skabelse og kreativitet mødes i et moment.

Jeg tænker det var, det der skete, da jeg som nævnt før, drømte om mig selv som rummet i min terapeuts/mine egne arme.

Genopdagelsen og beskrivelsen af polariteten i den græske tænkning har på en måde nedsænket mig i en slags paranoid/skizoid tilstand. Jeg har i Bionsk flugt-vanvid, konfronteret med rationalitet og med en illusion om gennem rationaliteten at få kontrol i en slags total og symbolsk imperialistisk grandiositet. Strategien ligger som en lænke om os. Evig nysgerrig, evig længsel. Modige men hele tiden lidt bange.

Hos de 80 årene er metamorfosen vel ved at kunne afsluttes. Gætter jeg på velvidende, at det er svært at spå, især om fremtiden. Men vi 80-årige har opdaget, at psyken er udenfor tid og sted, at den er her og der og alle vegne. Og at den ikke er nogen steder. Den minder måske mest om kvanter som kvantemekanikken beskriver dem i tid og udenfor tid, både bølge og partikel, samme sted og to eller alle steder på en gang. Psyken er på en gang ja og nej; den er bipolar og binær. Først i den endelige metamorfose bliver den en og et med det hele og bare OK. Det opleves i mysteriernes hemmelighed og måske når forstanden transcenderes; i østen i rigpa, i vesten i opstandelsen, i Eleusis i indvielses-riterne, I døden og

i øvrigt:

Tillykke til os begge med de 80 år og de 80 års arbejde. Mon ikke der er en sjat år tilbage at lege i!